

Róbert Kiss Szemán (ed.)

JINÝ Kollár – Kollár versus JINÍ

ELTE BTK
SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
BUDAPEST, 2021

A kötet megjelenését az NKFI a *Hungarikumok Ján Kollár életművében* című,
K-124873 számú pályázat keretében támogatta.

SZAKMAI LEKTOROK / ODBORNÍ LEKTOŘI
Dalibor Tureček, Zuzana Urválková

NYELVI LEKTOROK / JAZYKOVÍ LEKTOŘI
Ondřej Geppert, Lucia Ološtiaková-Gianitsová

TÖRDELŐ
Janiec-Nyitrai Agnieszka

© Szerzők

Kiadja: ELTE BTK Szláv és Balti Filológiai Intézet
Felelős kiadó: Lukács István
A borítót tervezte: Sellyei Tamás Ottó
Nyomdai kivitelezés: CC Printing Kft.
ISBN: 978-963-489-402-5

OBSAH

RÓBERT KISS SZEMÁN: Předslav / Foreword7

Kollár versus JINÍ...

JOANNA GOSZCZYŃSKA: Ján Kollár v parížskych prednáškach
Adama Mickiewicza a slovanská myšlienka13

PETER KÁŠA: Zo zakliatia k vyslobodeniu. (Podoby politickej
angažovanosti vo veršoch Jána Kollára)23

RÓBERT KISS SZEMÁN: Pokus o postkoloniální interpretaci hungarik
v Kollárově *Cestopisu obsahujícím cestu do Horní Italie*35

ANNA KOBYLÍŇSKA: Kollár – Palárik. Na agore (nielen slovanskej
vzájomnosti)51

MARTA FÜLÖPOVÁ: Koncepcia nepriateľa v tvorbe Jána Kollára
a Jána Hollého61

EDITA PRÍHODOVÁ: Ako oživiť klasika?73

JINÝ Kollár...

VERONIKA FAKTOROVÁ: Kollárova Dichtung und Wahrheit. Vzorové
memoáry slovanského vlastence83

ANNA ISTVÁN: Tradícia *grand tour* a rola slovanských pamätných
miest v cestopise Jána Kollára97

GABRIELA MIHALKOVÁ: Kázne Jána Kollára z kompozičného
hľadiska107

ERIKA BRŤÁŇOVÁ: Prírodná symbolika v kázňach Jána Kollára117

MARTINA PETRIKOVÁ: Význam Kollárovej *Čitanky* a *Národných
Zpievaniek* vo vývine slovenskej literatúry pre deti a mládež127

Kollár a JINÁ mluva...

ÉVA CSÁSZÁRI: Etymologie ve službách ideje slovanské vzájemnosti v Kollárově díle *Rozprawy o gmenách, počátkách i starožitnostech národu slawského a geho kmenů*141

MARIE JANEČKOVÁ: Adjektivní kompozita v básnickém díle Jána Kollára151

TAMÁS TÖLGYESI: Příklady jazykového kontaktu ve *Vzájemnosti* Jana Kollára163

Kollár v JINÉM čase...

LÁSZLÓ MATUS: Baróni, obchodníci, povozníci. Ján Kollár a pešťbudínsky evanjelický verejný život (1819–1827)173

BARNA ÁBRAHÁM: Recepcia Jána Kollára na prelome 19. a 20. storočia183

AGNIESZKA JANIEC-NYITRAI: Pastýř nebo vojevůdce? Obraz Jana Kollára v Asnykově básni *J. Kollarowi. Wieszczowi odrodzenia Czech*199

ROMAN KENDRA: Kollárovske podnety v hodnotovo-estetickéj orientácii K. Banšella a P. Országha209

ANDOR MÉSZÁROS: Přenesení ostatků Jána Kollára z Vídně do Prahy v r. 1904221

ADELAIDA MEZEIOVÁ: Druhý život Jána Kollára a jeho *Slávy dcery*229

ETYMOLOGIE VE SLUŽBÁCH IDEJE SLOVANSKÉ VZÁJEMNOSTI V KOLLÁROVĚ DÍLE ROZPRAWY O GMENÁCH, POČÁTKÁCH I STAROŽITNOSTECH NÁRODU SLAWSKÉHO A GEHO KMENŮ¹

ÉVA CSÁSÁRI

Abstract: Ján Kollár's large-scale etymological work entitled *Rozprawy o gmenach* [Treatises on names] received a great amount of criticism from the scientific audience. The work published in Buda in 1830 discusses over more than 400 pages the origins of different Slavic ethnonyms and toponyms. Kollár distinguishes between the so-called linguistic and philosophical etymology, he himself applies the principles and methods of the later one in his work. Etymologising before scientific etymology has its roots in antiquity and was also a regularly applied method in the medieval period. It sheds a new light on Kollár's results in working out names and words when we recognize the not accurate and not consistent but typical principles of the so-called philosophical etymology which mainly differs from scientific linguistic etymologising in its goals. As a result of this there are numerous things to be learned from them: schools of thought, worldviews and unique ways of thinking can be discovered. The primary goal of Kollár's working out names and words was to raise the prestige of Slavic peoples, the reconstruction of the ancient worldview, reinforcing the glorious past, the positive self-image of a nation. In the light of that Kollár's etymological work might get re-evaluated.

Keywords: Ján Kollár, philosophical etymology, scientific linguistic etymology, ethnonyms, toponyms, *Rozprawy o gmenach* [Treatises on names]

Moderní vědecká etymologie je disciplína zabývající se původem slov. Jejím cílem je lingvistickými metodami odhalit původ určitého slovního tvaru a významu. Ve své studii hodlám prezentovat etymologické pokusy Jána Kollára a jím uplatněné metody slovního rozboru, a to na základě jeho díla *Rozprawy o gmenách, počátkách i starožitnostech národu slawského a geho kmenů* – dále jen *Rozprawy* –,

¹ Tato studie byla napsána v rámci studijního záměru nazvaného *Hungarika v životním díle Jána Kollára* (označeného identifikačním číslem NKFI K-124873).

které vyšlo v roce 1830 v Budíne. Dále mám v úmyslu podat přehled cílů a postupů spadajících do kategorie tzv. metod předcházejících moderní vědecké etymologii, se zvláštním zřetelem na Kollárovy principy rozboru slov, především jmen, a konstatovat, na jakých důvodech se zakládaly a k jakým vedly výsledkům.

Nesmírně rozsáhlou část Kollárova rozkošatělého životního díla skládajícího se v organickou jednotu tvoří práce zabývající se archeologickými, historickými a filologickými otázkami; tato díla však pozitivní věda ponechává prakticky bez povšimnutí. (KISS SZEMÁN 2008: 17) Emblematický příklad tohoto hiátu nám mimo jiné poskytuje i slovenská encyklopedická literatura, konkrétně třeba *Encyklopédia Slovenska*, která v příslušném hesle charakterizuje činnost Jána Kollára takto: „...básník a historik, ideológ všeslovenskej vzájomnosti“ (ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA III. 1979: 113). Tuto formulaci doslova převzala i *Encyklopédia jazykovedy* (ENCYKLOPÉDIA JAZYKOVEDY 1993: 241), přičemž v obou encyklopediích chybí třeba jen nepatrná zmínka o filologické části Kollárova životního díla. (RÍPKA 2015: 507). Soubor Kollárových etymologických prací se jen velice zřídka těší jakémukoli uznání, o jeho filologických a jazykovědných spisech můžeme číst hlavně postpozitivní kritiky. Například Ivor Ripka vyjadřuje svůj názor těmito slovy:

„Etymologické výklady Jána Kollára sú celkom arbitrárne, ignorujúce nielen teoretické výboje vtedajšej historicko-porovnávacej jazykovedy, ale aj pokrok a vývin etymologických metód.“ (RÍPKA 2015: 508)

Kollár si ve slavistických kruzích vydobyl uznání jako umělec, učenec, průkopník ideje slovanské vzájemnosti a autor literárních děl, ale co se týče jeho výsledků na poli archeologie, historie a filologie, podle všeobecného mínění panujícího uvnitř vědecké obce postrádal solidní vědecký základ, výsledky jeho bádání nejsou věrohodné a novější výzkum je překonal. (RÍPKA 2015: 511)

Podobný soud vyslovil i Miroslav Vojtech ve své studii, která obsahuje syntézu Kollárovy poezie, vědecké práce a mýtotvorné činnosti. V pasáži rozebírající Kollárovy *Rozprawy*, práci věnované etymologii názvů národů, zeměpisných názvů a pojmů ve slovan-ských jazycích, Vojtech nejprve prohlásí, že „Kollárov výklad sa často pohybuje vo svete fantastickosti a hypotetických konštatovaní...“ (VOJTECH 2012: 29), níže ale pokračuje takto:

„Napriek Kollárovmu aprioristickému prístupu a nekritickosti, ako aj napriek výhradám hodnotiacim tieto práce ako nevedecké, neplodné a odtrhnuté od aktuálnych životných problémov, je potrebné vnímať ich v súvislosti s dobovým recepcným horizontom, ako súčasť obrodeneckého historizmu a mytologizačných sklonov, ako snahu vytvoriť konštrukt sakralizovanej národnej minulosti, ktorý sa mal stať oporou súčasnosti a prispel by k potrebnej revitalizácii národnej kultúry.“ (VOJTECH 2012: 30)

Dá se ale Kollárovi vážne vyčítať, že jeho prístup k etymológii je tzv. predvedecký? Měl odpovídající filologické a lingvistické vzdělání, aby mohl slova a jména luštit vědecky přijatelným způsobem? Je vůbec správné brát na Kollárovy filologické práce dnešní měřítko? Vždyť v onom půldruhém roce stráveném na univerzitě v Jeně se ještě nemohl setkat s vědeckými výsledky Augusta Friedricha Potta, považovaného za otce historické srovnávací etymologie, Pottovi bylo totiž tenkrát pouhých patnáct let.

Sziklay rozlišuje tři druhy Kollárových „přemoudrých úvah“: obecné filozofování, naivní etymologické hrátky a historická ohlednutí (SZIKLAY 1962: 231–232). Pottovo dílo sice ještě znát nemohl, ale v bratislavském lyceu se mohl seznámit s dosavadními výsledky mistrů slovanské etymologie. (SZIKLAY 1962: 222)

Kollárovy postupy při slovním rozboru byly tedy pranýřovány v mnoha kritických statích: kritici je označili za arbitrární, za individuální, o samotném Kollárovi prohlásili, že ignoruje metody vědecké etymologie, nazvali ho fantastou bez solidních vědeckých základů, který se pohybuje na půdě hypotetických tvrzení, vytkli mu, že je nekritický, aprioristický, nevědecký, neplodný, že má sklony k iracionální mytologizaci, haněli ho jako spekulanta aplikujícího vědecké postuláty, legalizátora vlastních etymologických metod, reprezentanta pavědecké lingvistiky. Avšak pozitivní světlo vrhá na jeho filologickou a etymologickou činnost a dosažené výsledky horizont požadavků kladených na vědu v Kollárově době. Na jeho dílo je třeba pohlížet jako na součást národního emblematismu, s jehož pomocí se snaží vykreslit slavnou, sakrální národní minulost a revitalizovat národní kulturu. Kollárovy rozbory jmen a jiných slov mají národně obrannou funkci, stávají se jedním z nástrojů, jimiž lze reagovat na šířící se maďarský nacionalismus a legitimovat právo na život svého národa. (PODOLAN 2012: 47)

Abychom pochopili metody a principy Kollárových etymologických rozborů, podívejme se nejprve přehledně na luštění slov s použitím tzv. metod předcházejících moderní vědecké etymologii. S postupy uplatňovanými etymology před moderní vědou a mimo moderní vědu se ve své studii zabývá Réka Imreh (IMREH 2019). Pokud se dokážeme odpoutat od pozitivistického názoru na Kollárovy etymologie, tedy pokud předvědeckou etymologii nepovažujeme výhradně za snůšku směšných a podivínských experimentů, můžeme z těchto slovních rozborů vyvodit řadu poučení – může se před námi otevřít jistý duchovní směr, světový názor, individuální myšlenkový pochod, a navíc se dobereme i jádra jejich oprávněnosti; účel těchto etymologií totiž není lingvistický. (IMREH 2019: 51)

Jde tedy o to, že cíle moderní vědecké etymologie a tzv. předvědecké, respektive mimovědecké (současné) etymologie se od sebe liší. Zatímco moderní vědecká etymologie usiluje o zjištění původu slovního tvaru a významu metodami vědecké lingvistiky, činnost předvědeckých etymologů je prostředkem k dosažení určitého cíle, jak o tom svědčí i dílo Jána Kollára. (IMREH 2019: 53) Z tohoto pohledu dostávají Kollárovy etymologie nový smysl. Luštění jmen a slov v kollárovském stylu si klade za cíl zvýšit prestiž slovanských národů, zakládá se na touze rekonstruovat obraz pradávného světa a heroickou minulost, a tím přispět k posílení pozitivní představy národa o sobě samém. Předvědecké etymologické rozборы mohou kromě toho nabýt i zábavnou, *narrativní funkci*. (IMREH 2019: 60) Aby tyto předvědecké (a mimovědecké) etymologické vývody působily věrohodně, logicky a vědecky, uchylují se autoři k nepřesným a nedůsledným, zato velmi typickým principům a s odvoláním na ně pak dokazují vznik a změny zkoumaných slov.

Jedním ze základních postupů v laické etymologii je metoda *onomatopoická* (princip historického a etymologického výkladu, zvukomalebná tvorba slov), která připisuje význam jednotlivým hláskám. Tento princip je nejvýrazněji přítomen v kořenové metodě (např. v rozboru toponym založeném na tzv. kořenové teorii [podle níž jsou určité (sou)hlásky ab ovo nositeli určitých základních významových proků – pozn. překl.]). (IMREH 2019: 61)

Druhá metoda předcházející moderní vědě je tzv. *výklad ze slova téhož jazyka*: vykládané slovo a jiné slovo téhož jazyka jsou si navzá-

jem blízké zvukovou podobou, jejich (rozdílné) významy se vysvětlují delším výkladem (např. vysvětlení původu národa) nebo kratším odůvodněním. Významový vztah mezi dvěma různými věcmi pomůže odhalit *princip podobnosti*, což znamená, že se obě slova převedou na společného jmenovatele s využitím nepříliš rozdílné zvukové podoby a podobných vlastností obou pojmů (crus-noha, crux-kříž). (IMREH 2019: 62)

Princip blízkosti (vicinitas) je založen na metonymickém vztahu. Sv. Augustin rozlišuje:

- něco je v něčem: ze slova *orbis* – s významem kruh – vznikl výraz *urbs* (město), neboť to bylo vystavěno na území uvnitř vyořaného kruhu označujícího hranice města,
- název vychází z příčiny nazývané věci nebo z něčeho, co jí předcházelo: *foedus* (spojenectví) pochází ze sousloví *foeditas porci* (špinavost vepřů), neboť uzavření spojenectví se oslavilo zabíjačkou. Této zásady se drží i výklady místních jmen toho typu, které dané toponymum odvozují z klíčového slova připojeného příběhu nebo z osobního jména, tak se vykládá např. název Hollókő [Havraní Kámen – pozn. překl.]. (DÖMÖTÖR 1991: 126)

Princip protikladu (contrarium) je zásada čato uplatňovaná ve starověké a středověké etymologii a uplatňoval ji i Svatý Augustin: například slovo *lutum* (bláto) odvozoval z výrazu *lutus* (umytý). (IMREH 2019: 63)

Princip výkladu z více slov téhož jazyka nachází původ daného slova či jména v určitém sousloví nebo větě, přičemž stačí shoda několika písmen nebo hlásek vykládaného slova a slova označeného jako zdroj, aby byl původ prohlášen za dokázaný: *didusa méte* = darující matka → *Déméter*, *didus oinon* = dávající víno → *Dionýsos*. (IMREH 2019: 63)

Prostředky úpravy zvukové podoby etymologovi umožňují pozměnit některé hlásky, aby mohl uvést v souvislost dvě slova složená z hlásek částečně odlišných. Protože jazyk je útvar, který se nepřetržitě mění (změna může nastat přirozenou cestou, ale také jako výsledek vědomého lidského úsilí, barbarismu, úmyslného pustošení), má etymolog pocit, že je zplnomocněn k tomu, aby některé hlásky „vrátil do původního stavu“.

Už ve starověku, jehož dědictví později přejal středověk, se rozlišovaly různé typy změn zvukové podoby slov. Sokrates a Isidor znají čtyři typy změn zvukové podoby: *additio*, přidání písmen; *demptio*, ubrání písmen; *traiectio*, náhradu písmen jinými a *commutatio*, změnu pořadí písmen. Varro to ještě doplňuje protahováním, zkracováním, přidáváním a vynecháváním slabik.

Etymologie před nástupem moderní vědy mohla jména a slova *vykládat i z cizího slova (slov)*, což se dělo v tom případě, že nenašla vhodné řešení ve vlastním jazyce. Výhodou této metody je, že se dají slova, zkoumané prvky slovní zásoby, uvést do souvislosti i s národy s významnou minulostí, vyspělou civilizací a literaturou. Nizozemský vědec Goropius to považuje za univerzální tendenci, která odráží ducha doby. (GOROPIUS 1569)

Zvláštní skupinu principů výkladu slov a jmen v době před moderní vědou tvoří tzv. *paralelně platné výklady*, které dovolují, aby se k danému slovu pojilo víc etymologických vysvětlení, a to bez nároku na exkluzivitu. Můžeme to nazvat *alegorickou etymologií*, protože jméno (slovo) nemá jeden a jediný správný význam. (IMREH 2019: 65.)

Ve výsledcích Kollárových snah o výklad slov a jmen rovněž odhalíme výše uvedené nepřesné, nedůsledné, zato typické principy předvědecké etymologie, které umožňovaly, aby finální výsledek působil vědecky, věrohodně a logicky.

Kollár ovšem nikterak neskryval ani to, že zná rozdíly mezi vědeckou a filozofickou etymologií, a už vůbec se netajil tím, které si váží více. V *Rozpravách* o tom píše:

„Philosophická Etymologia obrá se původními we všech řečech sobě wjce, méně podobnými, w přirozených zákonech ducha lidského utkwenými (fixowanými), a zewniternjm předmětům přiměřenými zwuky, které původnj onomatopoeia nazjwati můžeme. Grammatický etymolog odwodj řeč gednoho národu od řeči druhého národu, slowa od slow, syllaby od syllab; philosophický etymolog gde výše, on hledá kořeny kořenů, on odwodj lidskau mluwu wůbec od přírody, a ukazuje swazek mezi žiwly řeči, totiž zwuky a syllabami a mezi předměty nimi poznačenými. Ta řeč gest naypřirozeněgšj, která zwuky od samých předmětů bére a barwau hlasu wěci maluge.“ (KOLLÁR 1830: 20)

Bylo mu tedy známo, že předvědecká, jinak řečeno filozofická etymologie, aplikovaná v *Rozpravách*, a vědecká etymologie se zá-

sadně rozcházejí ve svých cílech. Na titulním listě *Rozpraw* čteme citát od Vergilia: *Antiquam exquirite matrem!* (Hleďteje svoji starou vlast!), který zcela zřetelně odkazuje na prvořadý účel tohoto díla a etymologických metod, jež jsou v něm použity: prostřednictvím výkladu jmen a slov má být vylíčena slavná slovanská minulost, má být vymezeno území Slovany obývané a má být vytvořen pozitivní obraz vlastního národa.

V kapitole pojednávající o původu *gména Slaw*, tedy souhrnného názvu slovanského živlu, například stmeluje několik principů etymologie doby před nástupem moderní vědy – podle Kollára etymologie filozofické. Aplikuje *princip podobnosti*: uvádí na společného jmenovatele několik podobně znějících a podobným významem (podobnými vlastnostmi) obdařených slov patřících k témuž jazyku, *onomatopoický princip* (připisující význam jednotlivým hláskám – jakožto významovým kořenům), *princip odvozování z cizího slova*, *princip jazykového příbuzenství s nejučtyhodnějšími národy a princip paralelně platných výkladů*. Slovo *Slaw* (Slovan) jako označení národa tedy podle Kollára pochází přímo z iterativních sloves *slawiti* a *slowiti*, jež patří ke stejnému jazyku, a jsou si blízká po zvukové i významové stránce. Jejich původ pak nachází v kořeni *slúti*, podobně jako jsou iterativní slovesa *plowati* a *plawiti* odvozena od slovesa *plúti*. Z (hláskového kořene?) *slu-*, respektive z kořene *slúti*, se příponou *-ow/-aw* (Kollár používá termín „přídavná formovací slabika“) vytvoří iterativa *slowiti*, *slawiti*, přičemž obě znamenají totéž, je tudíž úplně jedno, preferujeme-li formu *Slowan*, nebo *Slawan*, jejich význam je naprosto totožný (KOLLÁR 1830: 20).²

Do výkladu etnonyma Slovan vetká i princip odvozování z cizích slov, respektive *princip dokazování příbuzenství s jazyky nejučty-*

2 „Toto gméno našeho národu pocházj bezprostředně od *slawiti*, *slowiti*, která obadwa *gsau* už iterativa kořene *slúti*, *nominari*, *vocari*, *laudari*; tak, *gako* od *plúti* pochodj *plowati* a *plawiti*. A tak tedy *slawiti* a *slowiti*, *gako* iterativa, znamenagj tolik, *gako* často *slauti*, aneb w činném smyslu: dali tedy *Slow* (*Slowan*), anebo *Slaw* (*Slawan*) řjkáme, to wše *gedno gest*, nebo *oboge z gednoho kořene slu*, *slúti* pocházj; *oboge powýšeno gest* už *prjdawnými formowacjmi syllabami -ow*, na stupeň iteratiwné čili *opětowacj formy slowiti slawiti*, *oboge tedy i gedno a tož znamenagj*, totiž tolik, co *slowený*, *slowutný*, často *slutý*, často *wyslowowaný*, *slawený*, *slawný*, často *zkrátě zpomjnaný*, *chwalený*, *gehož gméno pro ně gakowé pěkné vlastnosti*, *skutky a zásluhy často w ustech znělo, slulo... ”*.

hodnějších národů (latina, řečtina, hebrejština). Se Slovanem se co do významu shoduje latinské adjektivum *inclutus, inclutus*, které znamená „slavný, slovutný, proslulý“ a pochází z kořene *cluo* (*clueo*: sluji, slynu, jsem slaven), k čemuž Kollár ještě dodává: „...a u Latínáků *inclutus, inclutus*, od *cluo*, s kterými naše *slu, slúti, slynúti, slowutný, Slawen, Slowan* z cela i geden logický smysl, i geden etymologický kořen má.“ Pak postupuje dále podle pravidel vyšší filozofické etymologie:

„...přináležej k tomuto smyslu a kořenu i *clarus, celebris, celsus*, (*celsissime Princeps*) *excelsus, excellens, gloria, solennis*; řecké *γλαος, χαλος, γλωσσα*; hebrejské *halal* (laudavit) a *hallelujah*; německé *hell, heilig, Heil* (Heil dir, Sláwa tobě); slawské *chlúba, chwála* a z tohoto pošle maďarské *hála*.“ (KOLLÁR 1830: 20)

Kollár výpůjčkami z řady jazyků demonstruje *hláskové změny*, čímž dokazuje společný původ (vzájemnou souvislost). „Příbuzné“ litery (nikoli hlásky!) *h, ch, k, c, g, s* se mezi sebou často střídají. „...k. p. Herz, cor, καρδιά, srdce; calva, glawa, hlawa; slimák, hlemýžď; *χρουν* kytle; culmen, *chlum, halom*; Glocke, kolokol; *chatrč, katrč; slunce, zašlaněti, zacláněti, clona, české nakloniti, říkajj Srbowé nasloniti – atd.*“ (KOLLÁR 1830: 20–21)

Narativní funkci uplatňuje Kollár, aby jak se patří nastínil vznik a rozšíření etnonyma Slovan:

„Z počátku mohl gen geden čelednj otec, slawný wúdice, aneb knjže, toto gméno Slaw (...) na důkaz uznalosti a wděčnosti dostati, které se potom z *appellativum* na *proprium* proměnilo a na syny, rodinu, potomky, kmen, sausedy a celý národ tjm snadněgi rozšjřilo, že swau libozwučnostj a znamenawostj každému pochlebowalo.“ (KOLLÁR 1830: 36)

Kollár směšuje *prostředky úpravy hláskové podoby slova s narativní funkcí*, když pojednává o vzniku hláskové podoby názvu chorvatského národa. Na rozdíl od převládajícího názoru vyslovuje domněnku, že Chorvati nebyli nazváni podle Karpat, ale právě naopak:

„Wšeobecné gest domněnj, že Chorwati gméno přjgali od Karpatú: než mnohem prawdě podobněgšj gest to, že se naopak stalo. Od muže *Krepek, Krepák* aneb *Charwat* zwaného, gakožto vlastnjka a deržitele tohoto okolj, nazwali se *Carpaky* čili *Karpaty* tak, gako i giné, mužská neb ženská gména na sobě nosjč, hory (...)“ (KOLLÁR 1830: 211)

Princip *odebrání a výměny písmen* je uplatněn při výkladu toponyma Orava (maďarsky *Árva*) a chorvatského etnonyma *Arvat*:

„*Orawa Arva*, potok, hrad a stolice w lůnu Karpatů též sem patřj, a gegj nynějšj nowé gméno powstalo z *Rawa Raba* s předloženým maďarským *O*, k. p. *O-ro-si*, *Oskola*, (*Rawa* gest posud město i krag w Polsku); aneb raděgi i *Rawa* i *Orawa* powstalo z *Chrwa Chorwa*, s wynechaným *Ch*. W Orawě gsau Karpaty, gsau wesnice *Rabča*, *Rabčica*, wše z gednoho kořene pošlé. Sami Chorwati řjkagj *Arvat* mjsto *Harvat*.“ (KOLLÁR 1830: 205)

Mnohokrát diskutované etymologické počiny Jána Kollára sloužily na rozdíl od metod a zásad moderní vědecké etymologie, snažící se o vědecké poznání, jiným cílům: pomáhaly slovanským národům poznávat jejich svět, pomáhaly jim lépe se orientovat ve světě, který obývají, ale nezanedbatelné je i psychické působení těchto etymologií – například odhalení původu geografického názvu takříkajíc opravňovalo národy žijící v daném místě k jeho smělému obydlení. A v neposlední řadě pak mohou sloužit i mocenským cílům, vždyť zjištěný původ toponym, zeměpisných názvů, posiluje historické a společenské výsady daného národa. Jak jsme se mohli přesvědčit, Kollár metody moderní vědecké etymologie znal, ale aby dosáhl svého prvořadého cíle, tak se v zájmu šíření a důkazní podpory ideje slovanské vzájemnosti uchýlil k postupům, jež souborně nazýval „filozofickou etymologií“ a jejichž principů se držel. Samotná filozofická etymologie nebyla Kollárovým vynálezem, její kořeny sahají až do starověku, přičemž její principy, metody a prostředky jsou na Kollárových etymologických rozborech slov a jmen zřetelně patrné. Odhalení metod a principů etymologie doby před nástupem moderní vědy v Kollárově etymologickém díle může přispět k revizi mylného hodnocení tohoto díla a na základě jeho nového chápání může být Kollárovu rozsáhlému souboru etymologických prací přiznána jeho pravá hodnota.

Bibliografie

- AUGUSTINE, 1975: *De dialectica*, Dordrecht-Holland / Boston-U.S.A.: D. Reidel Publishing Company.
- DÖMÖTOR, Adrienne, 1991: „Népi helynév-etimológiák”, *Magyar Nyelvtör* 115, 125–127.
- Encyklopédia Slovenska* III. (K-M), 1979: Bratislava: Veda.
- IMREH, Réka, 2019: „A modern tudomány előtti és azon kívüli név- és szófejtések alkalmazott vonatkozásai”, *Névtani Értesítő* č. 51, 51–74.
- GOROPIUS, Joannes Becanus, 1569: *Origines Antwerpianae, sive, cimmerium Becceselana novem libros complexa*, Antverpiae: Ex officina Christophori Plantini.
- ISIDORE, of Seville, 2010: *The Etymologies of Isidore of Seville*, Cambridge: Cambridge University Press.
- KISS SZEMÁN, Róbert, 2008: „Történetiség és kreáció – párhuzamok Ján Kollár és Horvát István történeti munkásságában és attitűdjében”, in: KISS SZEMÁN, Róbert „... garázda emberek az Etymologusok”, Budapest: ELTE BTK Szlav Filológiai Tanszék, 17–47.
- KOLLÁR, Ján, 1830: *Rozprawy o gmenách, počátkách i starožitnostech národu slawského a geho kmenů*, Budjin: Král. universická tiskárna.
- MISTRÍK, Jozef, 1993: *Encyklopédia jazykovedy*, Bratislava: Obzor.
- RIPKA, Ivor, 2015: „Ján Kollár a jeho etymologie v Rozpravách o menách...”, *Jazykovedné štúdie* XXXII, 506–511.
- SZIKLAY, László, 1962: *A szlovák irodalom története*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- VARRO 1938: *On the Latin Language 1–2.*, London–Cambridge (MA): William Heinemann Ltd. – Harvard University Press.
- VOJTECH, Miroslav, 2012: „Syntéza poézie, vedy a mýtu v diele Jána Kollára”, *Historia Nova*, č. 5, 12–34.